

НИКОЛА ИНДЖОВ
ПРЕДИШНА ЧОВЕШКА
ПАМЕТ
ВМЕСТО УВОД

chitanka.info

Нощем мене ме няма. Особено през зимата, която сама по себе си е още една причина да тръгвам към най-дългите пътища, които някога съм извърявал. Това са американските пътища.

През деня малцината, с които разговарям, ме съзират по същите места, където и те се скучват. Най-често над някоя шахматна задача, нерядко при ококорено дете, гушнало загубено кученце, през последните години и на гробищата. Денем се опират в присмехулни или враждебни очи, изглежда, че досегашният ми живот неочеквано за мене предизвиква ту ирония, ту пренебрежение. Ако наистина съм попаднал в Сатурнова дупка, то тя ми се струва бездънна. Все пак една пеперуда с тънки криле като прозирна театрална завеса витае между мене и чуждите погледи — и аз се правя, че не ги долавям. Впрочем пеперудата се образува от дима на цигарите, които пушех до първия инфаркт. Вече не пуша, но ми остана навикът на полуотвореното око да пресъздава от униние и самота пеперудените очертания и да ги следи дълго.

Вестникът в задния джоб, хлябът под мишиницата, вечното питане къде ли пак се е преместил кърпачът на обувки — ето каква е съдбата ми денем.

А нощем мене ме няма.

Аз заспивам бързо, заспивам като че ли нетърпеливо и отдавна вече не ми се е случвало да броя овце или да се превъплъщавам във филмови герои. Нощем аз тръгвам натам, където има снегове, но няма лапавици, сугращици и киши, защото моите вихрушки кръжат в кратерите на вулкани, ето го Руис. Нощем поемам към ония реки, които са толкова пълноводни, че на хиляда километра от устията им съм виждал към Гран Чако деца да продават риби, по-едри от мене. Политам и към острови, които се засенчват един друг по изгрев или по залез, често си спомням как сянката на Мартиника пада върху Санта Лусия.

Нощем моят живот вероятно представлява прилив на предишна памет.

Всичко това започна към 1960 година, когато за първи път стъпих на американска земя, но предишната ми памет навсярно е доста стара, защото неведнъж, щом пристигам в някой американски град, сърцето ми се полюшва от чувството, че на това място аз вече съм бил.

Така ми се случи и на превала между двета мексикански вулкана Попокатепетъл и Истаксиуатъл. Спрях колата там, където един свят оставаше в ниското зад мене, а друг се отваряше в ниското пред мене. И наистина, разгърна се вълшебна зелена долина, в която усетих, че ще видя руините на родния дом на Сор Хуана Инес де ла Крус. И стигнах с вулканична пепел по плещите си между храсти с колибри, и видях за първи и не за първи път четири каменни стъпала, и почувствах, че сянката на великата поетеса е вградена в устоите на селището Непантла. Дори тази странна дума „непантла“ сякаш бях вече чувал в предишната си памет.

От кого?

На остров Сапатера в езерото Никарагуа разглеждах каменните статуи на хора, върху чито глави незнайните скулптори бяха изваяли някакво животно според митическата си символика — ягуар, змия, орел, риба, костенурка. Сепнато си помислих в един миг, че трябваше да има и дракон — и го зърнах през рамо. Бях го подминал, но някога бях го видял. А на полуостров Юкатан в ухото ми нахлуха слова, които помнех от други краища на света.

С чий поглед бях видял предишни времена и градове?

Пиша за Америка и отговорът е логичен — с погледа на Христофор Колумб, на Бернал Диас дел Кастийо, на Бартоломе де лас Касас, на Ернан Кортес, на Алонсо де Охеда, на Гарсиласо де ла Вега и на десетки други храбри и знатни хронисти на откриването и откритото. Но зачетен в летописите на „кавалерите на шлагите и на перото“, в дневниците на морски капитани и сухопътни предводители на армади, в писма до роднини и в донесения до губернатори и крале от епохата, аз предчувствах и описание, които следваха — сякаш бе ги писала моята ръка.

И до днес не мога да разбера защо в мене се пораждат доколумбови видения. Търся отговор в книжния хаос, запълнил главата ми. Аристотел, Платон, Алберт Велики, Свети Анселмо, Авицена и Птоломей са ме омагьосали с предположенията си за формата на света, за съотношението между вода и суша, с прозренията си за съществуването на загадъчни морета и материци, идеята за Атлантида не е ли била всъщност мечта за друг свят, изгубен завинаги... или намерен в нови измерения на човешкия разум? Спомен или мечта са

Градът на Сълнцето, страната Утопия? Или страната Москития, в която попаднах, без да знам, че съм в нея?

... Това е страна с дъх на океан, но хората са дървесекачи, потъват в горите на млади години, а излизат оттам побелели и самотни. Тази страна сега е разположена на територията на три държави — Мексико, Белиз и Хондурас, но някога е била независима от никого твърд на буканерите. Техният предводител, холандецът Едуард Мансвелт, през пролетта на 1665 година основава републиката на свободните хора, свободни спрямо други буканери, флибустири, корсари, пирати. От тях са останали дървесекачите — май от индокитайски произход, американци от европейско потекло, чернокожи с поизгърбени от червената раса носове.

В Ушмал и Куско, в Паленке и Мачу Пикчу, в Чичен-ица и Тула, навсякъде, където доколумбовата древност бе съхранена, аз виждах силуетите и на спомена, и на мечтата. Градът на сълнцето не е ли населен от Кампанела с хора от всички раси и националности, но достигнали съвършения човешки тип без спомен и мечта за друго?

А Платон не пресъздава ли чрез описанието на Атлантида представата си за миналото, дори — нека кажа така — идеала си за миналото? Според него Атлантида е била благословена, щастлива и плодородна земя, от която бликат чисти извори и през която преминават пълноводни реки. Той споменава въз основа на легенди и митове, но също така и заради философското си въображение не само езера, долини, орни полета, хълми, планини, растения, плодове, а и политическо устройство, обществен ред. Той сякаш вижда градовете и крепостите на този материк или остров, храмовете, дворците на владетелите и описва традициите и опита на обществото. В книгите на жреца Чилам Балам, в сборника с американски митове и легенди „Попол вух“ аз намирам като че ли отблъсъци от Платоновото перо — и пак се връщам към предишната човешка памет. Америка е съществувала в тази предишна памет. Дали като Атлантида, дали като Градът на сълнцето, дали като страната Утопия — все едно, но европейците са имали подадине за империята на Синовете на сълнцето, за цивилизацията на бога Кецалкоатъл, за културния потенциал на маите.

Платон обяснява крушението на всичко това с някакво страшно земетресение, унищожило само за една нощ процъфтяващия свят на

спомена или мечтата, срутило величието му в мрачно и вероломно море, изпод което нищо вече няма да се вдигне към нивото на живота.

По това море според древногръцкия мислител никакъв кораб не би могъл да преплава, но корабите на един генуезец го опровергаха.

Всъщност Америка не бе открита от европейците, а от азиатците, преминали през Беринговия проток и поели на юг и все на юг — от бреговете на Аляска през Великите езера, през Скалистите планини и пустинята Невада към огромните пространства на Мексиканското плато, Андите и Амазония и чак до Патагония и Огнена земя. Днешните американски учени трудно приемат термина „откриване“, някои дори говорят за „закриване“ на Америка, тъй като испанците налагат на заварените там обитатели и своя бог, и своя език.

Имам представа какви цивилизации са прекъснали самобитното си развитие, за да се продължат смесени с европейски култури от латински тип. Никой не може да предположи до какви резултати биха стигнали доколумбовите американски народи, но моята предишна памет — ако я има все пак — е памет на европеец. Ето защо аз пиша за откриването и откритото от европейците, без да настоявам, че те са първите неамериканци, стъпили на американска земя.

... 12 октомври 1492 година е денят, когато от бъчвата на мачтата морякът Родриго де Триана съзира земя — това е карийският остров Гуанаани, назован от откривателите Сан Салвадор, защото наистина спасява експедицията на Колумб. Днес островът е известен под името Уейтинг. Тази дата и тази твърда земя определят историческия миг на откриването на Америка от Европа.

Петстотин години оттогава...

Средновековният поет Хуан де Кастянос в класическите си „Елегии за знатните мъже“ пише:

*Но той оставил Гуанаани,
а други само отбелаяза,
Защото му се привидя Хаити.*

Ще добавя, че това тристишие е публикувано дори в енциклопедията „Ларус“, където съчетанието на поетично и документално вдъхва кураж и на мене в тази книга.

Христофор Колумб или както повечето хора на света транскрибират името му — Кристобал Колон, несъмнено познава писанията на философи и пътешественици преди него за сферичността на света и за Великото преселение на народите. Възможно е именно тази осведоменост да е била най-понятният аргумент пред испанските крале, покровители на експедицията му, та виждат в генуезеца човек, който ще докара най-голямата плячка на всички времена, защото и в манускриптите, и в салонните разговори на епохата златото блести като сияние и задължителен белег на неоткритите още земи. Христофор Колумб прибавя към познанията си, към неукротимата си страст и мистиката, и митологията на морските вълци, смътните догадки за пътешествията на викингите към неевропейски брегове, бнушиятията от библейски тип.

Жivotът и делото на Христофор Колумб са твърде познати вече на всички поколения след него, поради което едва ли аз ще бъда негов биограф. Повече ме интересува дали у него се е обаждала предишната памет и какво означава фразата му, произнесена на 28 октомври 1492 година, когато слиза на източния край на друг остров — Куба: „Това е най-красивата земя, която човешкото око е виждало!“ Нима и той е отивал към непознатите архипелази и континенти с чувството, че вече ги е виждал и може да ги сравнява с несравнимата антилска перла?

В тази книга има стихове, които в попътните си американски бележници съм превеждал на български. Бях млад, когато за първи път видях Америка, но точно в оная златна възраст у мене се появи необичайното чувство за старост. Това се случи в Канада през 1962 година. Преживяването ми е съхранено в кратко стихотворение, ето го:

*Най-синята земя — Канада...
Ще се родиши от вик на птица,
сам вик на птица.
Ветровете
ще те пилеят в път на ястreb.
Така ще оstarяваши.
Най-синята земя — Канада,
ще носи цвете като свещ
през водопади, езера.*

*Така ще оставяваши.
От небеса обзет
ще оставяваши.*

Зашо предчувствуието за старост у мене се породи не другаде, а в Америка? За три-четири десетилетия оттогава аз наистина побелях — и започнах да побелявам там, още тогава. Кръстосах неведнъж Канада, САЩ, Перу, Колумбия, Аржентина, Еквадор, Венесуела, Панама, Никарагуа, Бразилия, Уругвай, Коста Рика, живях по-дълго в Куба и Мексико, попаднах на американските острови Ню Фаундленд и Кюрасао, Пинос и Насоу, преминавах през архипелазите, изглежда, Америка е такава, че завеян в предългите ѝ пътища, странникът непременно иска да прозре миналото ѝ — може би защото бъдещето се усеща по-определен, особено в Северна Америка. Този стремеж към Новия свят — ето тук още нещо от възможните хипотези за предишната човешка памет, която като отразена светлина идва в съзнанието през няколко живота. Като дете още съм слушал симфонията на Дворжак „Новият свят“. Породените от музиката мои видения се покриваха повече с очертанията на Мачу Пикчу или Паленке, отколкото със силуетите на Ню Йорк или Торонто.

Когато вече не бях млад, аз намерих за себе си емоционалния еквивалент на предчувствуието ми за старост, но не в Канада, а на другия край на Америка — при водопада Игуасу на границата между Аржентина, Бразилия и Парагвай. Бях виждал преди това Ниагарския водопад и от канадския, и от щатския Бряг, знаех от какви езера и реки се образува онова чудо или чудовище, но водопадът Игуасу ми създаде чувството, че всичко тече... и не се променя. Неговите води идеаха с дъх на девствен сняг и вулканична пепел от Андите, аз и преди това бях смален, но не физическото съизмерение на човека и водопада е същностното между двете приумици на природата, а времето, отпуснато на „разумното животно“, и хронобездната, от която в действителност идва водата. Да, от Андите, но всъщност от времената на други хора, на отминалото като вода човечество, от което у мене е останала предишната ми памет.

А може би тя е останала от дочовешките предели на света? В началото са небето и земята, светлината, тъмнината, твърдта. Водата е

съществувала и преди Бог, преди този Бог във всеки случай — „Дух божий се носеше над водата“... Човекът е сътворен на седмия ден — и оттогава насам всеки човек се възправя срещу някоя предишна вода. Тогава ли идват предишната памет и чувството за старост, за смърт, за прераждане?

Незабравимият ми приятел, гватемалският писател Мануел Галич, написа голямо и изключително интересно изследване за испанските прадеди на днешните американци. Той бе снабдил изследването си дори с географски карти, на които стрелки сочеха пътя на индокитайските племена през заледения Берингов пролив към Америка. Препрочитам и досега неговата книга с удоволствие и в съгласие с хипотезите му. Но когато видях на една надгробна плоча от маите човек, който като че ли с единия крак натиска нещо като педал, когато се озовах в подножието на базалтовите хора в Тула, по чиито вековечни одежди бяха изрязани детайли, напомнящи електронни уреди, когато вникнах в мита за Кецалкоатъл — човека на планетата Венера или бога от планетата Венера, аз изтръпнах от други едни предчувствия, които разширяват пространството на предишната човешка памет до непознати и невъзприемливи чрез сегашната ни чувствителност координати.

Да, Америка бе открита от европейците преди петстотин години, от индокитайците — няколко хиляди години преди Колумб, а още преди това не е ли тя открита от космически хора, оставили завинаги като знак за себе си преждевременни познания? Но преждевременни според европейските критерии за развитие на човечеството...

Поезията е също преждевременно познание.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.